

i wychowawców, jest niezbędne dla określenia i zrozumienia problemów, z którymi zmaga się dziecko i jego otoczenie.

Zaburzenia wtórne

Dzięki okazywanemu dzieciom z FASD zrozumieniu i wsparciu ze strony otoczenia i właściwemu formułowaniu oczekiwań wobec nich, mogą one prowadzić satysfakcjonujące życie i dobrze sobie radzić. Dzieci, które dorastają, bez ustrukturyzowanego wsparcia, często napotykają sytuacje, w których doświadczają frustracji i są karane za swoją nieumiejętność spełnienia oczekiwań formułowanych wobec nich w środowisku klasowym, grupach społecznych, w pracy i w innych społecznościach.

Bardzo często osoby z FASD, u których dysfunkcje OUN są niewidoczne, pozostają niezrozumiane. Ich deficyty są mylnie oceniane jako lenistwo, nieposłuszeństwo lub celowe złe zachowanie.

Streissguth i Kanter (1997) zauważyli, że nastolatki i dorośli z FASD często mają **zaburzenia wtórne lub emocjonalne, czy też problemy społeczne, które są związane z nieumiejętnością radzenia sobie z nie-spotykanymi sytuacjami**. Lemoine, Steinhausen i współpracownicy udokumentowali szereg trudności, jakich

mogą doświadczać dorośle osoby z FASD (Lemoine i Lemoine, 1992; Steinhausen, 1993), w tym przede wszystkim **izolację społeczną, depresję, lęk, myśli i próby samobójcze, wykroczenia, nieplanowane ciążę, bezdomność i wiktymizację**. Problemom tym można zapobiec dzięki właściwemu rozpoznaniu ich źródeł i wdrożeniu odpowiednich oddziaływań wychowawczo-terapeutycznych.

Talenty i mocne strony

Chociaż osoby z FASD doświadczały wielu trudności, posiadają także mocne strony i talenty. Nauczyciele i rodzice mogą wzmocnić te zdolności, jeżeli tylko skupią się na mocnych stronach dziecka (Malbin 1999; Kleinfeld i Wescott, 1993; Kleinfeld, 2000). Często mogą to być na przykład wytrwałość i zaangażowanie w sytuacjach, w których stres nie jest zbyt duży. Osoby z FASD lubią powtarzalną pracę i odnajdują się w ustrukturyzowanym środowisku.

Często mają silne poczucie sprawiedliwości i ugruntowany system przekonań. Są to często **osoby towarzyskie, troskliwe i czułe, lubiące dobrą zabawę**. Potrafią być wrażliwe, lojalne, życzliwe i ufnie. Jeżeli dorastają w pozytywnej atmosferze, to mają silne poczucie tożsamości, poczucie humoru. Są spontaniczne, ciekawe ludzi oraz zdolne do okazywania zachwytu.

Wśród mocnych stron związanych z procesem uczenia się warto wyróżnić dobrą pamięć wzrokową, płynność werbalną i umiejętność korzystania z języka wizualnego. Efektywne uczenie się zachodzi wtedy, kiedy osoby z FASD mają możliwość wypróbować w praktyce to, czego się nauczyły. Wysoki poziom energii pozwala im angażować się w wiele aktywności. Bogata wyobraźnia wzbogaca ich dar opowiadania. Ich mocne strony to kreatywność w sztukach wizualnych i muzyce oraz umiejętność sportowe w dyscyplinach indywidualnych.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA – WEZWANIE DO DZIAŁANIA

Aktualna wiedza i wieloletnie doświadczenia w zakresie udzielania pomocy kobietom w ciąży oraz dzieciom z FASD wskazują na konieczność prowadzenia działań edukacyjnych w tym obszarze.

Należą do nich: organizacja lokalnych kampanii edukacyjnych oraz udostępnianie materiałów edukacyjnych, ulotek, broszur, publikacji, plakatów, zwiększających w społeczeństwie świadomość na temat szkód wynikających z picia alkoholu przez kobiety w ciąży oraz promujących przekaz dotyczący konieczności zachowania abstynencji w czasie ciąży i w okresie

Każda osoba z FASD ma swój własny indywidualny schemat funkcjonowania wynikający ze specyfiki uszkodzeń wywołanych prenatalną ekspozycją na alkohol, jednak dzięki pogłębionej świadomości mocnych stron i potrzeb ucznia, nauczyciele są w stanie dostosować programy nauczania tak, aby były wspierające i budziły nadzieję uczniów z FASD.

karmienia piersią. Istotne także jest prowadzenie szkoleń dla specjalistów z różnych grup zawodowych, zwłaszcza lekarzy, pielęgniarek, terapeutów uzależnień, psychologów, pedagogów, pracowników socjalnych, asystentów rodzinnych, kuratorów, sędziów rodzinnych. **To od ich wiedzy i postawy akceptacji, szacunku i braku stygmatyzacji wobec kobiet, które mogły pić alkohol, np. zanim się dowiedziały, że są w ciąży, zależy skuteczność działań profilaktycznych oraz zaangażowanie w proces diagnozy i terapii dzieci i dorosłych z FASD.**